

АНОТАЦІЯ

Лека Ю.В. Мотив у кримінальному праві. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії в галузі юридичних наук за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право). – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, 2022. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, 2022.

Дисертація присвячена теоретико-правовому дослідженню наукових позицій, ідей та підходів щодо мотиву у кримінальному праві. У роботі розглядається проблема мотиву у сучасній кримінально-правовій політиці, досліджується мотив як конструктивний елемент складу кримінального правопорушення, аналізується вплив мотиву кримінального правопорушення на призначення покарання.

У дисертації на підставі аналізу наукових напрацювань вказується на комплексний, багатоаспектний характер поняття «мотив», що є предметом дослідження багатьох наук. Наголошено, що наука кримінального права, зважаючи на власний предмет та методологію має власні напрацювання щодо поняття, змісту та значення мотиву кримінального правопорушення. Попри це, численні розбіжності у розумінні мотиву кримінального правопорушення в науці кримінального права негативно впливає на практичну діяльність слідчих та судових органів при кваліфікації суспільно-небезпечних діянь та призначенні покарання.

У роботі проаналізовано основні напрацювання представників шкіл кримінального права (класичної, антропологічної, соціологічної), які стали фундаментом для сучасного розуміння мотиву кримінального правопорушення. Крім цього, встановлено правовий статус мотиву кримінального правопорушення у кримінальному законодавстві романо-германської, англосаксонської, релігійної і традиційної правових сімей.

Визначено основні ознаки мотиву кримінального правопорушення: 1) усвідомлений характер 2) вольовий характер 3) вплив на формування психічного ставлення особи до вчинюваного діяння та наслідків. На основі

даних ознак запропоноване авторське визначення мотиву вчинення кримінального правопорушення: мотив кримінального правопорушення – усвідомлена внутрішня спонука, що формує безпосереднє психічне ставлення особи до вчинюваного нею діяння та наслідків.

Залежно від того, який характер психічного ставлення особи до вчинюваного діяння та наслідків формує мотив кримінального правопорушення, всі мотиви у кримінальному праві слід поділити на: 1) мотиви, які формують умисні кримінальні правопорушення. Це ті мотиви, котрі зазначені законодавцем в статтях Особливої частини КК України і ті, що є домінуючими і найчастіше зустрічаються в судовій практиці вчинення умисних кримінальних правопорушень (корисливий мотив, хуліганський мотив, мотив расової, національної, релігійної нетерпимості, мотив ревнощів, мотив заздрощів, мотив явної неповаги до суспільства, мотив помсти, сексуальні мотиви); 2) мотиви, які формують необережні кримінальні правопорушення: 2.1) мотиви кримінально-протиправного, самовпевненого діяння (мотив самоствердження, мотив самовпевненості, мотив всемогутності, мотив надмірного визнання своєї цінності, значимості тощо); 2.2) мотиви кримінально-протиправного недбалого діяння (мотив байдужості, мотив егоїзму, мотив неухважності, мотив презирства та зневаги). Крім цього, класифікація мотивів може здійснюватися і за іншими (додатковими) критеріями.

Кримінально-правове значення мотиву кримінального правопорушення доцільно розглядати у двох аспектах: 1) в межах юридичного складу кримінального правопорушення (пов'язане зі статусом мотиву у КК України); 2) поза межами юридичного складу кримінального правопорушення (можливість впливу мотиву кримінального правопорушення на визначення ступеню тяжкості кримінального правопорушення, на звільнення особи від покарання з випробуванням тощо).

У дисертації доведено належність мотиву до наскрізного кримінально-правового поняття на основі наступних критеріїв: 1) поняття «мотив» використовується в КК України декілька разів (у статтях Особливої частини КК

України мотив згадується близько 30 разів); б) поняття «мотив» використовується для позначення ознак складів кримінальних правопорушення (не виконує службову роль у контексті статті); в) поняття «мотив» стосується конкретного окремого кримінального-правопорушення (не є юридичною абстракцією). Види мотивів, які зазначені законодавцем в статтях Особливої частини КК України слід відносити до відособлених понять, а визначення самого поняття «мотив» необхідно закріпити у теоретичному розділі нового КК України для єдиного його розуміння.

Обґрунтовано взаємозв'язок мотиву кримінального правопорушення з іншими елементами суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення (виною, метою, емоційним станом), а також розглянуто специфіку існування мотиву у кримінальних правопорушеннях з необережною формою вини.

У роботі з'ясовано, що закріплення мотиву кримінального правопорушення у чинному КК України має ряд недоліків: використання поняття «мотив» у множині, заміна поняття «мотив» іншими суміжними поняттями, ототожнення понять «мотив» та «мета», відсутність тлумачення окремих видів мотивів та інші. Вирішення вказаних проблем є гарантією правильного та своєчасного встановлення мотиву при кваліфікації суспільно-небезпечних діянь, що в свою чергу призведе до призначення справедливого покарання.

Мотив кримінального правопорушення має безпосередній вплив на кваліфікацію кримінальних правопорушень. Втім, на основі реальних прикладів з Єдиного реєстру судових рішень виявлено ряд проблем, з якими зустрічаються судові органи в процесі кваліфікації суспільно-небезпечних діянь: 1) неповне розуміння кримінально-правового значення мотиву кримінального правопорушення; 2) хибне трактування норм Особливої частини КК України, які містять конкретні склади кримінальних правопорушень з конкретними мотивами; 3) ігнорування мотивів у разі відсутності їх законодавчого закріплення в нормах статей Особливої частини; 4) підміна мотиву іншими ознаками суб'єктивної сторони, зокрема метою. У роботі

запропоновано шляхи вирішення вищезазначених проблем задля успішної кваліфікації усіх кримінальних правопорушень.

У дисертації встановлено основні способи впливу мотиву на призначення покарання: 1) зв'язок мотиву з визначенням ступеню тяжкості кримінального правопорушення; 2) вплив мотиву на характеристику особи винного; 3) можливість набуття мотивом статусу обставини, яка пом'якшує або обтяжує покарання. Безпосередній вплив мотиву кримінального правопорушення може мати і у випадку застосування більш м'якого покарання, ніж те, що передбачене законом а також звільнення особи від відбування покарання з випробуванням.

На основі проведеного дослідження сформульовано теоретичні висновки і пропозиції щодо вдосконалення норм чинного КК України.

Вперше:

- 1) запропоновано визначення поняття «мотив кримінального правопорушення» через призму формування безпосереднього психічного ставлення особи до вчинюваного нею діяння та наслідків;
- 2) виходячи з позиції щодо відсутності безмотивних кримінальних правопорушень, встановлено, що саме мотив призводить до формування в особи конкретного виду умисної чи необережної форми вини у відповідному діянні (діяннях);
- 3) авторську класифікацію мотивів кримінальних правопорушень, в основі якої лежить критерій характеру психічного ставлення особи до вчинюваного нею діяння та наслідків.

Удосконалено:

- 4) науковий підхід щодо класифікації мотивів кримінальних правопорушень в залежності від їх наявності чи відсутності як конструктивного елементу в межах складу кримінального правопорушення; ролі мотиву в межах складу кримінального правопорушення; характеру.
- 5) розуміння кримінально-правового, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого, кримінологічного та криміналістичного значення мотиву кримінального правопорушення.

- 6) трактування корисливого, хуліганського, особистого мотиву, мотиву расової національної, релігійної ворожнечі, понять «особистий інтерес» та «особиста заінтересованість» в контексті їх закріплення в Особливій частині КК України.
- 7) трактування мотиву ревнощів, помсти, заздрощів, які мають вплив на формування умислу на вчинення кримінального правопорушення;
- 8) визначення впливу мотиву кримінального правопорушення на призначення покарання, зокрема як обставини, що впливає на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризує особу винного, пом'якшує або обтяжує покарання.

Отримали подальший розвиток:

- 9) положення щодо існування мотиву у необережних кримінальних правопорушеннях;
- 10) перелік мотивів, які можуть формувати кримінально-протиправну самовпевненість та кримінально-протиправну недбалість;
- 11) можливість законодавчого закріплення мотиву кримінального порушення в тексті Загальної частини КК України.
- 12) положення про співвідношення поняття «мотив» та інших суміжних понять: потреби, інтересу, бажання, переконання, прагнення, тощо.
- 13) дослідження міжнародного досвіду закріплення мотиву в кримінальному законодавстві як основної чи кваліфікуючої ознаки, а також як обставини, що пом'якшує або обтяжує покарання.

Ключові слова: мотив кримінального правопорушення, корисливий мотив, наскрізне кримінально-правове поняття, хуліганський мотив, мотив расової національної, релігійної ворожнечі, особисті мотиви, ниці мотиви, кримінальне законодавство, кваліфікація.

SUMMARY

Leka Y.V. Motive in criminal law. – Qualification scientific work on the right of the manuscript.

Dissertation in support of the Doctor of Philosophy in Law, speciality 081 Law. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 2022. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 2022.

The dissertation is devoted to theoretical and legal research of scientific positions, ideas and approaches to motive in criminal law. The paper considers the problem of motive in modern criminal law policy, examines the motive as a constructive element of the criminal offense, analyzes the impact of the motive of the criminal offense on the sentencing.

The dissertation on the basis of the analysis of scientific developments points to the complex, multifaceted nature of the concept of "motive", which is the subject of research in many sciences. It is emphasized that the science of criminal law, given its own subject and methodology has its own developments on the concept, content and meaning of the motive for a criminal offense. Nevertheless, numerous differences in the understanding of the motive of a criminal offense in the science of criminal law negatively affect the practical activities of investigative and judicial bodies in the qualification of socially dangerous acts and sentencing.

The dissertation analyzes the main developments of representatives of schools of criminal law (classical, anthropological, sociological), which have become the foundation for a modern understanding of the motive of criminal offense. In addition, the legal status of the motive for a criminal offense in the criminal law of the Romano-Germanic, Anglo-Saxon, religious and traditional legal families.

The main features of the motive of a criminal offense are determined: 1) conscious character 2) volitional character 3) influence on the formation of a person's mental attitude to the committed act and consequences. Based on these features, the author's definition of the motive for committing a criminal offense is proposed: the motive for a criminal offense is a conscious internal motivation that forms a person's direct mental attitude to the act and consequences committed by him.

Depending on the nature of a person's mental attitude to the act and consequences forms the motive of the criminal offense, all motives in criminal law should be divided into: 1) motives that form intentional criminal offenses. These are the motives mentioned by the legislator in the articles of the Special Part of the

Criminal Code of Ukraine and those that are dominant and most common in judicial practice of intentional criminal offenses (selfish motive, hooligan motive, motive of racial, national, religious intolerance motive of obvious disrespect for society, motive of revenge, sexual motives); 2) motives that form negligent criminal offenses: 2.1) motives of criminally illegal, self-confident action (motive of self-affirmation, motive of self-confidence, motive of omnipotence, motive of excessive recognition of one's value, significance, etc.); 2.2) motives of criminally illegal negligence (motive of indifference, motive of selfishness, motive of inattention, motive of contempt and contempt). In addition, the classification of motives can be carried out according to other (additional) criteria.

The criminal-legal significance of the motive of a criminal offense should be considered in two aspects: 1) within the legal structure of the criminal offense (related to the status of the motive in the Criminal Code of Ukraine); 2) outside the legal structure of the criminal offense (the possibility of influencing the motive of the criminal offense to determine the severity of the criminal offense, the release of a person from probation, etc.).

The dissertation proves that the motive belongs to the pervasive criminal law concept on the basis of the following criteria: 1) the concept of "motive" is used in the Criminal Code of Ukraine several times (in the articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine the motive is mentioned about 30 times); b) the term "motive" is used to denote the characteristics of criminal offenses (does not perform an official role in the context of the article); c) the concept of "motive" refers to a specific individual criminal offense (not a legal abstraction). The types of motives mentioned by the legislator in the articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine should be referred to separate concepts, and the definition of the term "motive" should be enshrined in the theoretical section of the new Criminal Code of Ukraine for its common understanding.

The interrelation of the motive of the criminal offense with other elements of the subjective side of the criminal offense (guilt, purpose, emotional state) is substantiated, and the specifics of the motive in criminal offenses with careless form of guilt are considered.

The paper finds that the consolidation of the motive of a criminal offense in the current Criminal Code of Ukraine has a number of shortcomings: the use of "motive" in the plural, replacement of "motive" with other related concepts, identification of "motive" and "purpose", lack of interpretation motives and others. The solution of these problems is a guarantee of correct and timely establishment of the motive in the qualification of socially dangerous acts, which in turn will lead to the imposition of just punishment.

The motive of a criminal offense has a direct impact on the qualification of criminal offenses. However, based on real examples from the Unified Register of Judgments, a number of problems encountered by judicial authorities in the process of qualifying socially dangerous acts have been identified: 1) incomplete understanding of the criminal law significance of the motive for a criminal offense; 2) misinterpretation of the norms of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, which contain specific components of criminal offenses with specific motives; 3) ignoring the motives in the absence of their legislative enshrinement in the articles of the Special Part; 4) substitution of the motive by other features of the subjective side, in particular the purpose. The paper proposes ways to solve the above problems for the successful qualification of all criminal offenses.

The dissertation establishes the main ways of influencing the motive on the sentencing: 1) the relationship of the motive with determining the severity of the criminal offense; 2) the influence of motive on the characteristics of the perpetrator; 3) the possibility of acquiring a motive for the status of a circumstance that mitigates or aggravates the punishment. The motive of a criminal offense may also have a direct effect in the case of a milder punishment than that provided by law, as well as the release of a person from serving a probation sentence.

On the basis of the conducted research the theoretical conclusions and offers concerning perfection of norms of the current Criminal Code of Ukraine are formulated.

For the first time:

1) the definition of the concept of "motive of a criminal offense" through the prism of the formation of the direct mental attitude of a person to the act and consequences committed by him;

2) based on the position regarding the absence of motiveless criminal offenses, it is established that the motive itself leads to the formation in a person of a specific type of intentional or careless form of guilt in the relevant act (acts)

3) the author's classification of motives of criminal offenses is offered, which is based on the criterion of the nature of a person's mental attitude to the act and consequences committed by him.

Improved:

4) scientific approach to the classification of motives for criminal offenses depending on their presence or absence as a constructive element within the criminal offense; the role of motive within the criminal offense; character.

5) understanding of criminal law, criminal procedure, criminal executive, criminological and forensic significance of the motive of the criminal offense.

6) interpretation of selfish, hooligan, personal motive, motive of racial national, religious enmity, the concepts of "personal interest" and "personal interest" in the context of their enshrinement in the Special Part of the Criminal Code of Ukraine.

7) interpretation of the motive of jealousy, revenge, envy, which have an impact on the formation of intent to commit a criminal offense;

8) determining the impact of the motive of the criminal offense on the imposition of punishment, in particular as a circumstance that affects the severity of the criminal offense, characterizes the identity of the perpetrator, mitigates or aggravates the punishment.

Received further development:

9) provisions on the existence of a motive in negligent criminal offenses;

10) a list of motives that may form criminally illegal self-confidence and criminally illegal negligence;

11) the possibility of legislative consolidation of the motive for the criminal violation in the text of the General Part of the Criminal Code of Ukraine.

12) provisions on the relationship between the concept of "motive" and other related concepts: needs, interests, desires, beliefs, aspirations, etc.

13) study of the international experience of enshrining the motive in criminal law as the main or qualifying feature, as well as as a mitigating or aggravating circumstance.

Key words: motive of criminal offense, selfish motive, pervasive criminal law concept, hooligan motive, motive of racial national, religious enmity, personal motives, low motives, criminal law, qualification.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Гулян Ю. В. Поняття мотиву злочину та його розмежування з суміжними категоріями. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2019. Вип. 49. С. 52-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2019_49_8
2. Лека Ю.В. Мотив злочину в законодавстві зарубіжних країн: порівняльно-правовий аналіз. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2019. Вип. 51. С. 145-154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2019_51_18
3. Лека Ю. В. Історія формування мотиву злочину в основних школах кримінально-правової доктрини. *Право і суспільство*. 2020. Вип.1. С.52-58. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/9355>
4. Лека Ю.В. Мотив кримінального правопорушення як обставина, що пом'якшує чи обтяжує покарання. *Правові новели*. 2021. Вип. 15. С. 79-85. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/15_2021/12.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Гулян Ю.В. Мотив злочину в кримінальному праві. *Право: історія, теорія, практика*. -2018. С.121-124. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/34dec2018/42.pdf>
6. Лека Ю.В. Класифікація мотивів злочину: наукові підходи. *Право і суспільство*. 2019. Вип. 9. С. 53-57. URL: <https://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/LS/article/download/3850/4433/>
7. Лека Ю.В. Вплив мотиву на кваліфікацію злочину та призначення покарання. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права (м. Київ, 11-12 вересня 2020 р.)*. Херсон : Видавничий дім "Гельветика", 2020. С. 67-70. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/46sept2020/14.pdf>

8. Лека Ю.В. Мотив кримінального правопорушення як ознака, що характеризує особу винного. Реформування правової системи країни в умовах світової інтеграції (м. Дніпро, 10-11 грудня 2021 р.)
Дніпро: Видавництво «Молодий вчений».
- URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/55nov2021/55nov2021.pdf>